

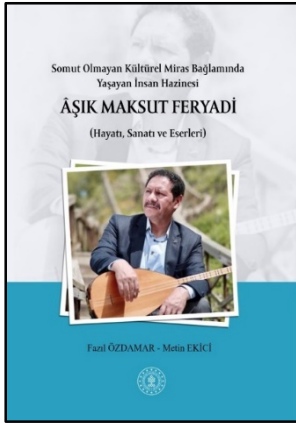
Fazıl Özdamar ve Metin Ekici

**Somut Olmayan Kültürel Miras Bağlamında Yaşayan İnsan Hazinesi
Âşık Maksut Feryadi (Hayatı, Sanatı ve Eserleri)**

Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları, 2025 (415 sayfa).

Melike AYHAN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Ana Bilim Dalı,
mel.ayhannn@gmail.com, ORCID: 0009-0003-0460-8013

Türk kültürünün günümüze kadar ulaşmasında halkın ortak hafızasının ürünü olan sözlü ve yazılı kültür ürünleri önemli bir rol oynamaktadır. Halkın deneyim ve bilgi birikiminin gelecek kuşaklara aktarılmasında âşıklar önemli bir yere sahiptir. Gerek kültürel unsurların aktarımı gerekse içinde bulundukları toplumun duygularını yansıtmada bir ayna görevi gören âşıklar, geçmişten günümüze kadar Türk kültürünün yeniden yaratımı ve aktarımı hususunda belirleyici bir konuma sahiptir. Bu nedenle âşıklık geleneği korunmalı ve gelenek içerisinde yaşatılarak gelecek nesillere aktarılmalıdır. Âşıklık geleneğinin UNESCO Türkiye Millî Komisyonu tarafından 2008

yılında Türkiye'nin Somut Olmayan Kültürel Mirası (SOKÜM) ulusal envanterine, 2009 yılında ise İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'ne kaydedilmesi geleneğin korunması açısından oldukça önemlidir (URL1). Bu kapsam içerisinde âşıklık geleneği ve âşıklar hakkında önemli akademik çalışmalar yapılmış ve yapılmaktadır. Son dönemde yapılan çalışmalardan biri de Ege Üniversitesi BAP birimince 29608 proje numarası ile desteklenen “Somut Olmayan Kültürel Miras: Yaşayan İnsan Hazinesi Âşık Maksut Koca (Feryadi)’nın Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Yaratıcılığı” adlı projenin bir ürünü olarak *Somut Olmayan Kültürel Miras Bağlamında Yaşayan İnsan Hazinesi Âşık Maksut Feryadi (Hayatı, Sanatı ve Eserleri)* adıyla yayımlanmıştır. Ortaya çıkan bu kitap, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü

*** Atıf / Citation:** Ayhan, M. (2025) [Kitap İncelemesi. *Somut Olmayan Kültürel Miras Bağlamında Yaşayan İnsan Hazinesi Âşık Maksut Feryadi (Hayatı, Sanatı ve Eserleri)*, Fazıl Özdamar ve Metin Ekici] *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 25(1), 315-322.
<https://doi.org/10.32449/egetid.1702850>

Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı öğretim üyeleri Doç. Dr. Fazıl Özdamar ve Prof. Dr. Metin Ekici tarafından hazırlanmıştır.

Türkiye sahası âşıklık geleneği ile sınırlandırılan bu çalışma, Somut Olmayan Kültürel Mirasın önde gelen temsilcilerinden Âşık Maksut Feryadi özelinde âşıklık geleneğinin günümüzdeki durumu ve SOKÜM temelinde korunması, geleceği aktarımı konusunda neler yapılmalı gibi sorular etrafında hazırlanmıştır.

Türkiye sahasının en çok âşık yetiştiren şehirlerden biri olan Kars, Âşık Maksut Feryadi'nin yetişmesine de vesile olmuştur. 1961'de Kars'ın Arpaçay ilçesine bağlı Taşdere köyünde dünyaya gelen Maksut Feryadi'nin ailesinde de bu geleneğin önemli temsilcileri yer almaktadır. Dedesi Rahim Koca, Kars yöresinin önemli âşıklarındandır. Babası İskender Koca ise bir âşık olarak adlandırılmasa da âşıklık geleneğine ilgili, bölgedeki âşık havalarını icra eden ve çeşitli halk hikâyelerini anlatan biridir (Özdamar ve Ekici 2025, s. 43-45).

Âşık Maksut Feryadi, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından belirlenen Somut Olmayan Kültürel Miras Taşıyıcılarının tespitinde “Halk Ozanı/Âşık” kategorisinde YB1988.0179 arşiv numarası ile kayda alınmış; 2010 yılında ise UNESCO programı kapsamında KTB Yaşayan Miras ve Kültürel Etkinlikler Genel Müdürlüğü tarafından 2.0044 kayıt numarasıyla Âşıklık Geleneği alanında Yaşayan İnsan Hazinesi seçilmiştir (Özdamar ve Ekici 2025, s. 71).

Âşıklık geleneğinin korunması ve gelecek kuşaklara aktarımı konusunda devlet kurumları kadar akademisyenlere de çeşitli görevler düşmektedir. Tanıtımına yer verilen çalışmanın ortaya çıkış amacı geleneğin temsilcilerinin bugünkü durumu hakkında neler yapılmalı sorusu etrafında ortaya çıkmıştır.

Toplamda üç bölüm ve 415 sayfadan oluşan kitabın “Ön Söz”ünde âşıklık geleneği, bu geleneğin SOKÜM içerisindeki yeri ve içinde bulunduğu sorunlara değinerek geleneğin korunması adına yapılan çalışmaların önemine vurgu yapılmıştır. “Ön Söz”de kitap bölümleriyle ilgili açıklayıcı bilgilere yer verilmiştir. Bu çalışmanın, sanatını sadece Türkiye’de değil Türk Dünyası’nın ve Avrupa’nın çeşitli bölgelerinde de icra eden Âşık Maksut Feryadi hakkında yapılan bilimsel çalışmaların eksikliğini nispeten azaltmak için yapıldığı belirtilmiştir.

Giriş kısmında âşıklık geleneğinin geçmişten günümüze tarihî seyri aktarıldıktan sonra kırsaldan kente göçün etkisiyle âşıkların sanatını icra etmelerinde yaşadıkları sorunlara değinilmiştir. Ardından çalışmanın amacı ve kapsamı hakkında bilgi verilmiştir. Âşıklık geleneğinin korunması ve yaşatılmasında yalnızca devlet kurumları ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarının yeterli olmayacağı belirtilmiştir. Bu konuda âşıkların girişimleri ve yeni icra ortamı oluşturma konusunda ne ölçüde başarılı oldukları da incelenmiştir (Özdamar ve Ekici 2025, s. 1-6).

Kitabın “Somut Olmayan Kültürel Miras (SOKÜM) ve Âşıklık Geleneği” adlı birinci bölümünün “Âşıklık Geleneğinin Korunması ve Geleceğe Aktarılması” adlı ilk alt başlığında; âşıklık geleneğinin özellikle sosyal ve ekonomik sebepler başta olmak üzere ortaya çıkan kitlesel göçlerin etkisiyle güç kaybetmesinin nedenleri hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Ardından geleneğin korunarak yaşatılması için çeşitli akademisyenlerin önerilerine yer verilmiştir. Son olarak âşıklık geleneğinin günümüzdeki sorunları maddeler hâlinde sıralanarak getirilen çözüm önerileri aktarılmıştır. Konu hakkında Maksut Feryadi’nin fikir ve çözüm önerilerine de yer verilmiştir (Özdamar ve Ekici 2025, s. 7-20).

“Âşıklık Geleneğinin UNESCO-SOKÜM Listelerine Kaydedilmesi” adlı ikinci alt başlıkta SOKÜM sözleşmesinin ortaya çıkışı ve Türkiye Cumhuriyeti’nin taraf olma sürecinden bahsedilmiştir. Ardından UNESCO bünyesinde oluşturulan Somut Olmayan Kültürel Miras Listeleri’ne yer verilmiştir.

“UNESCO’nun Yaşayan İnsan Hazine Programı ve Âşıklık Geleneğinin Temsilcileri” adlı üçüncü alt başlıkta Somut Olmayan Kültürel Mirasın belirli unsurlarının icra edilmesi ve yeniden yaratılması için gerekli bilgi ve becerilere sahip kişileri ifade eden Yaşayan İnsan Hazine Programının ortaya çıkışı hakkında bilgi verilmiştir. Programın kuruluş amacında UNESCO’nun belirlediği kriterlere yer verildikten sonra Türkiye’de Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı Yaşayan Miras ve Kültürel Etkinlikler Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan “Türkiye SOKÜM Yaşayan İnsan Hazine Envanteri” ve SOKÜM’ün belirli unsurlarını yeniden yaratmak için gerekli bilgi ve beceriye sahip kişileri belirlemede kullanılan kriterler ele alınmıştır.

“Âşıklık Geleneği ve Medya İlişkisi” adlı dördüncü alt başlıkta gelişen teknolojiyle birlikte âşıkların icralarını sosyal medya platformları üzerine taşımaları konusundan bahsedilerek âşıkların elde ettiği yeni ortamın sağladığı yararlar üzerinde durulmuştur. Televizyon yayınlarının ülkenin büyük bir kısmına ulaşması ve böylece yayıncılıkta artan kanal sayıları ve içerikteki zenginleşme, kırsalda yaşayan insanlara ulaşmayı kolaylaştırmıştır. Bu bağlamda çalışmanın ilgili bölümünde 2010-2015 yılında Türkiye’de ulusal ve yerel kanallarda yayımlanan âşık programları tablo hâlinde aktarılmıştır. Çalışmada tespit edildiği üzere Maksut Feryadi’nin sanatını icra etme konusunda sosyal medya platformlarını ve medyayı diğer âşıklara nazaran daha aktif kullanması onun eserlerinin aktarım alanını genişletmiştir. Âşığın sanatını yeni mekânlara ulaştırma konusunda başarılı olduğu belirtilerek âşıkların sosyal medyayla ilişkisi Maksut Feryadi bağlamında değerlendirilmiştir (Özdamar ve Ekici 2025, s. 7-30).

Çalışmanın “Âşık Maksut Feryadi ve Âşıklık Geleneği” adlı ikinci bölümünde Maksut Feryadi’nin hayatı ve âşıklık geleneğindeki yolculuğu

aktarılmıştır. “Âşık Maksut Feryadi’nin Hayatı” adlı ilk alt başlıkta; âşığın soy bilgisi, ailesi, doğumu, çocukluğu, gençlik yılları, evliliği ve çalışma hayatına yer verilmiştir. “Âşık Maksut Feryadi ve Günümüz Âşıklık Geleneğindeki Yeri” adlı ikinci alt başlıkta M. Feryadi’nin âşıklıkla babası vasıtasıyla tanıştığı ifade edilerek ailesi ve çevresinin, onun âşıklık geleneğine ilgi duymasını sağlayan en önemli etkenler olduğu belirtilmiştir. İkinci alt başlığın “Âşıklık Geleneği ile Tanışması ve Etkilendiği Âşıklar” adlı ilk kısmında Maksut Feryadi’nin doğup büyüdüğü çevrede köy odalarında, kahvehanelerde ve düğünlerde âşıkların söylediği türküler ve anlattığı destan/hikâyelerin bulunduğu dikkat çekilmiş, Maksut Koca’nın bu sayede âşıklık geleneğine ilgi duyduğu ifade edilmiştir. Maksut Feryadi, âşık olmak istemesindeki ilk faktörün babası İskender Koca’nın bu geleneğe ilgisi olduğunu belirtmiştir. İkinci alt başlığın “Âşıklık Eğitimi” adlı ikinci kısmında; Maksut Feryadi’nin âşıklık eğitimine yer verilmiştir. Maksut Feryadi, usta-çırak ilişkisi bağlamında geleneği Âşık Mehmet Hicrani’den öğrenmek istemiş fakat Hicrani’nin ömrü buna yetmemiştir. Nitekim Maksut Feryadi, kendisine Feryadi mahlasını veren ustasının izinden giderek âşıklığa başlamıştır. Çalışmanın ikinci alt başlığında yer alan “Âşıklığa Başlaması ve İlk Albümleri” adlı üçüncü bölümünde âşığın köy düğünlerinde sanatını icra ederken dönemin müzik yapımcısı Ömer Yeşilbağ tarafından keşfedilmesi ele alınmıştır. Yeşilbağ, henüz 16 yaşında olan genç âşığın sesinden etkilenerek ona bir albüm çıkarmayı teklif eder. Böylece Âşık Maksut Feryadi’nin İstanbul ve Kars arasındaki yolculuğu başlamış olur. İlgili bölümde âşığın bilinirliğinin artması ve albüm çıkarma süreci hakkında bilgi verilmiştir. İkinci başlığın “Katıldığı Toplantılar/Programlar/Yarışmalar ve Aldığı Ödüller” adlı dördüncü kısmında; Âşık Maksut Feryadi’nin sanatını icra ettiği çeşitli festival ve programlardan bahsedilmiş, aktarılan bilgi fotoğraflarla da zenginleştirilmiştir. Aynı zamanda âşığın katıldığı ulusal ve uluslararası alanda düzenlenen çeşitli şiir yarışmalarının içeriğine ve aldığı ödüllere yer verilmiştir (Özdamar ve Ekici 2025, s. 43-66).

Kitabın “Âşık Maksut Feryadi’nin Eserleri” adlı üçüncü bölümünde Âşık Maksut Feryadi’nin söz yazarı ve bestecisi olarak Türkiye Musiki Eseri Sahipleri Meslek Birliği (MESAM)’ne kayıtlı eserleri, besteleri, şiirleri, atışmaları, hikâyeleri ve çıkardığı ilk kaset, CD ve albümlerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümün “Besteleri” adlı ilk alt başlığında 1986 yılında kurulan MESAM üyesi âşığın üzerine kayıtlı olan 178 eserin eser numarası, eser adı, bazı eserlerin ilk satırı ve hak sahibini içeren tablo verilmiştir. “Şiirleri” adlı ikinci alt başlıkta Koca’nın şiirleri; yedi heceli olanlar (8 adet), sekiz heceli olanlar (49 adet), on bir heceli olanlar (160 adet), on üç heceli olanlar (3 adet), on beş heceli olanlar (10 adet) ve on altı heceli olanlar (4 adet) olmak üzere hece sayılarına göre tasnif edilmiştir. Bu kısımda bulunan şiirlerin büyük çoğunluğu âşığın kendisiyle yapılan derleme çalışması sonucunda ortaya çıkan verilerin deşifre edilmesi yoluyla tespit edilmiştir. Şiirlerin bir kısmı ise âşığın türkü biçiminde

seslendirdiği eserlerdir. Bunlar Fazıl Özdamar ve Metin Ekici tarafından âşığın kendisinin çeşitli platformlarda yayınladığı, radyo ve TV programlarındaki video kayıtları deşifre edilerek yazıya geçirilmiştir. Geriye kalanlar ise Feryadi'nin kendi adıyla yayımlanan kitabından ve diğer araştırmacıların çalışmalarından elde edilmiştir (Özdamar ve Ekici 2025, s. 75-240).

Çalışmanın üçüncü bölümünün “Atışmalar” adlı üçüncü alt başlığında; Türkiye sahası halk şiirinde “karşılaşma/karşılama, karşı-beri, atma, mâni atma, türkü, atışma, dedim-dedi, deyişme, kanşarın vermek” vd. kelimelerle anılan şiirlere yer verilmiştir. Bu türdeki şiirlerin içerik yönünden farklılık gösterebileceğine vurgu yapılmıştır. Bu nedenle araştırmacıların söz konusu türü “atışma”, “karşılaşma” bazen de “deyişme” terimleri altında toplayarak tasnif ettiği belirtilmiştir.

Farklı araştırmacıların deyişme ve atışma terimleri hakkındaki tanım ve açıklamalarına yer verilmiş, ardından Fazıl Özdamar ve Metin Ekici'nin şiirlerin yaratım ve kullanım bağlamlarını etkileyen unsurlar hakkındaki görüşleri açıklanmıştır. Üçüncü alt başlık “Tanışma ve Sohbet Etmek İçin Yapılanlar” ve “Rakibi Mat Etmek İçin Yapılanlar” isimlerini taşımaktadır. Bu başlıkta Âşık Maksut Feryadi'nin; Âşık Ali Rıza Ezgi, Âşık Mürsel Sinan Uğursu, Âşık Kul Nuri, Âşık Erol Ergani vd. isimlerle çeşitli yarışma ve TV programlarında yaptığı 24 atışmasına yer verilmiştir. Bunlardan 13 tanesi “Tanışma ve Sohbet Etmek İçin Yapılanlar” alt başlığında; 11 tanesi ise “Rakibi Mat Etmek İçin Yapılanlar” alt başlığında aktarılmıştır. Bazı şiirleri gibi Âşık Maksut Feryadi'nin arşivinde atışmalarının çoğu bulunmamaktadır. Atışmaların çok az bir kısmı yayınlanan çalışmalardan alınmış, bunların dışında kalan kısım Fazıl Özdamar ve Metin Ekici tarafından; âşığın sanatını icra ettiği birtakım program, festival ve özel günlere ait video kayıtlarından deşifre edilerek elde edilmiştir (Özdamar ve Ekici 2025, s. 240-296).

Çalışmanın “Hikâyeleri” adlı dördüncü alt başlığı; “Anlattığı Usta Malı Hikâyeler” ve “Tasnif Ettiği Hikâye: Akıllı Mehmet ile Gülfıdan Hanım Hikâyesi” olmak üzere iki alt başlıktan oluşmaktadır. İlk başlıkta terimin Türk Dünyası'ndaki kullanımına yönelik bilgi verilmiş ve türün tanımlanmasına yönelik farklı akademisyenlerin görüşlerine değinilmiştir. Fazıl Özdamar ve Metin Ekici, hazırladıkları çalışmada Âşık Maksut Feryadi'nin telif eserlerine yer verme düşüncelerinden dolayı usta malı hikâye metinlerinin yalnızca adlarını listelemişlerdir. İkinci başlıkta; Maksut Feryadi'nin tasnif ettiği “Akıllı Mehmet ile Gülfıdan Hanım Hikâyesi” adlı hikâyeye yer verilmiştir. Söz konusu metne ait 2009 ve 2011 yıllarında yapılan derlemelerden elde edilen veriler tablo hâlinde verilmiştir. Böylece iki varyant arasındaki benzerlikler ve farklılıklar kolaylıkla görülmektedir.

Kitabın “Hikâyeli Türküleri” adlı dördüncü alt başlığında; Âşık Maksut Feryadi'nin anlattığı bir kısmı usta malı, diğerleri de tasnif dört hikâyeli türkü

metni yer almaktadır. Bunlar sırasıyla; “Meftun ile Leyli’nin Hikâyesi”, “Bala Memmet Hikâyesi”, “Oktay Haliloğlu Hikâyesi” (birinci ve ikinci varyant), ve “Âşık Mansır Hikâyesi” isimleriyle verilmiştir. Fazıl Özdamar ve Metin Ekici, çalışmada hikâyeli türkü adının tercih edilmesini; söz konusu metinlerdeki türkü kısımlarının daha önemli olması ve bu metinlerdeki asıl unsurun şiir kısımları olduğu bilgisine dayandırmaktadır (Özdamar ve Ekici 2025, s. 356-367).

Çalışmanın “Kaset, CD ve Albümleri” isimli altıncı alt başlığında Maksut Feryadi’nin 1977’den 2024 yılına kadar yayınladığı toplam 34 adet kaset, CD ve albümleri yer almaktadır. İlgili bölümde albüm kapak görselleri, albümde bulunan parçaların isimleri ve albümlerin ne zaman çıkarıldığı açıklanmıştır. (Özdamar ve Ekici 2025, s. 78-400).

Çalışmanın üçüncü bölümünün son alt başlığı olan “Kitabı: Sular Yandı” adlı bölümde; Yalın Ses Yayınları tarafından Mayıs 2007’de İstanbul’da yayımlanan “Sular Yandı” isimli kitap tanıtımı yapılmıştır (Özdamar ve Ekici 2025, s. 400).

Kitabın “Sonuç” kısmında âşıklık geleneğinin içeriğine değinilerek bu geleneğin günümüzde güç kaybetmesinin nedenleri üzerine durulmuştur. Âşıklar, son yıllarda değişen sosyal ve ekonomik hayat şartlarına ayak uyduramamış ve yine aynı sebeplerle âşıklık tercih edilen bir meslek olmaktan oldukça uzaklaşmıştır. Fazıl Özdamar ve Metin Ekici’nin ifade ettiği üzere âşıkların usta-çırak zincirini oluşturamaması geleneğin yeniden yaratım ve aktarımını da sekteye uğratmıştır. Çalışmada bunun nasıl yapılması gerektiği sorusu Âşık Maksut Feryadi özelinde incelenmiş olup “Sonuç” kısmında çözüme yönelik öneriler maddeler hâlinde sıralanmıştır. Çalışmanın tamamında verilen bilgilerin ve tespitlerin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır (Özdamar ve Ekici 2025, s. 403).

Kitabın sonunda bulunan “Diğer Fotoğraflar” kısmında Maksut Koca ve Fazıl Özdamar arşivinden elde edilen fotoğraflar bulunmaktadır.

İncelenen kitap çalışmasında Âşık Maksut Feryadi’nin dönemin şartlarından dolayı kırsaldan kente göçtüğü, kent ortamında âşıklık geleneğini icra ettiği ve tüm zorluklara rağmen teknolojik gelişmelere de ayak uydurarak bu geleneği güçlü bir şekilde yaşatıp aktardığı görülmektedir. Kitap içerisinde Maksut Feryadi özelinde kapsamlı bir araştırma, inceleme ve değerlendirme yapılmış olup genelde ise âşıklık geleneğinin güncel sorunları ve bunlara getirilen çözüm önerileri sunulmuştur. Çalışma içerisinde bulunan eserlerin incelenmesinde benzerlerine kıyasla yaratım ve aktarım ortamına daha çok önem verilmiştir. Çalışmada kullanılan icra merkezli yaklaşım bu alanda daha sonra yapılacak çalışmalara örnek teşkil edecektir. tanıyabilirler.

Hakem Değerlendirmesi: Kör hakemlik.

Yazarların Katkı Düzeyleri: Tek Yazar %100.

Etik Komite Onayı: Yazar tarafından çalışmanın etik kurul iznine tabi olmadığı bildirilmiştir.

Finansal Destek: Yazar çalışma ile ilgili bir finansal destek alınmadığını bildirmiştir.

Çıkar Çatışması: Yazar çalışma ile ilgili potansiyel çıkar çatışması bulunmadığını bildirmiştir.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarına aittir.

KAYNAKÇA

Özdamar, F. ve Ekici, M. (2025). *Somut Olmayan Kültürel Miras bağlamında yaşayan insan hazinesi Âşık Maksut Feryadi (Hayatı, sanatı ve eserleri)*. Paradigma Akademi Yayınları.

URL1:<https://www.unesco.org.tr/Pages/126/123/UNESCO-Somut-Olmayan-K%C3%BClt%C3%BCrel-Miras-Listeleri> (Erişim tarihi: 13.05.2025)

EKLER

Fotoğraf 1: Prof. Dr. Fikret Türkmen'in 80. Yaşına İthafen Âşıklık Geleneği Panel ve Şöleni. (Soldan sağa Abdullah Temizkan, Âşık Maksut Feryadi)

Fotoğraf 2: Prof. Dr. Fikret Türkmen'in 80. Yaşına İthafen Âşıklık Geleneği Panel ve Şöleni. (Soldan sağa Fazıl Özdamar, Âşık Ali Rıza Ezgi, Âşık Maksut Feryadi, Metin Ekici, Pınar Dönmez Fedakâr, Fikret Türkmen)

Fotoğraf 3: Prof. Dr. Fikret Türkmen'in 80. Yaşına İthafen Âşıklık Geleneği Panel ve Şöleni.
Âşık Maksut Feryadi.